

Lucrarea de față, apărută în anul 2011, analizează picturile murale aflate în templele romane și grecești și rolul acestora. Adesea cele mai analizate și studiate edificii decorate în această manieră sunt cele cu rol domestic, dar autorul aduce în prim-plan templele și altarele, clădirile cu rol sacru. Moormann reușește să facă o analiză amănunțită a picturilor murale descoperite și a interpretărilor acestora revitalizând un domeniu puțin cunoscut.

Scopul autorului este a crea un nou domeniu de studiu și anume acela al picturii murale din cadrul templelor, al altarelor, al complexelor religioase în general. Observația sa este una pertinentă și anume aceea că majoritatea lucrărilor studiază elementele decorative exterioare, arhitectura, statuile, dar nu există un studiu concret asupra modalităților de decorare a interiorului complexelor religioase și a semnificației acestora. Arhitectura unor monumente este un prim indiciu asupra utilizării unor spații, dar aceasta nu ne oferă foarte multe informații deoarece unele dintre elementele găsite pot fi parte dintr-un spațiu sacru sau unul cu caracter domestic, cu atât mai mult nu oferă indicii clare asupra identitățiienerate într-un anume spațiu. Lucrarea este un studiu al edificiilor de cult pentru a vedea dacă decorația pictată este un atribut al templelor și dacă formează o categorie aparte a acestora. Un alt aspect evidențiat este compararea elementelor murale din spațiile private cu cele sacre pentru a vedea dacă acestea diferă ca tematică. Încă din introducere Moormann specifică faptul că din studiul său nu fac parte picturile pe panouri de lemn atârinate sau dispuse în diverse spații considerând că acestea sunt o categorie aparte, binecunoscute și întâlnite frecvent în sursele literare. Altarele private sunt de asemenea excluse din acest studiu.

Lucrarea este împărțită în 9 capitole ce cuprind diferite arii geografice, iar capitolele sunt structurate cronologic. Distincția clară pe care o evidențiază încă din introducere între temple și locația așezămintelor de cult este una foarte importantă și ajută la înțelegerea decorației în general. Dacă în primul capitol, autorul ne prezintă sursele antice ce menționează cel mai des picturile murale și unde acestea sunt exemplificate, în următoarele capitole rolul principal este jucat de locul de descoperire al acestor picturi și interpretarea lor în context.

În primul capitol se face o diferențiere clară între arta utilizată în templele grecești și cele romane și sunt expuse modalitățile de prezentare a acestora în sursele antice. Autorul folosește sursele scrise pentru a obține cât mai multe informații despre templele descrise în acestea și detaliile referitoare la decorație, implicit maniera de realizare, înainte de a analiza sursele arheologice. Textele antice nu menționează clar amplasarea decorației în cadrul templelor, ceea ce îngreunează interpretarea surselor. Ulterior sursele arheologice vor fi descrise pentru a avea o imagine clară asupra pieselor discutate, iar tematica acestora este identificată.

În cel de-al doilea capitol sunt discutate metodele de decorare și în special utilizarea stucaturii în cadrul templelor publice din lumea greacă. În lumea mediteraneană acest stil, cunoscut astăzi ca Primul Stil sau Stilul de Zidărie devine cel mai utilizat. Din păcate în această categorie picturile murale sunt găsite destul de rar sau sunt slab pastrate. Așadar autorul nu oferă o interpretare generală a acestora, dar menționează că o coroborare a surselor antice cu descoperirile arheologice este greu de realizat.

În cel de-al treilea capitol sunt discutate temple și altare romane din zona Italiei, pornind din al doilea secol î.Chr până în perioada imperială. Se observă folosirea aceluiași stil până în 100 î.Chr, când sunt introduse marmura și mozaicul, iar elementele pictate sunt utilizate în continuare. Un aspect interesant este discrepanța dintre sursele literare antice și descoperirile arheologice. Elementele identificate în temple nu fac, de cele mai multe ori, referire la cultul religios dedicat unei divinități.

Capitolele următoare tratează altarele din restul imperiului, Britania, Germania, iar un capitol separat este pentru a separa altarele cu inscripții dedicate împăraților din Herculaneum, Pompei, Ostia, Luxor, Misenum, Sabratha. Capitolul 7 dezbate altarele și decorația acestora dedicate cultelor „neromane” din imperiu. În acest capitol se observă că decorația diferă față de cea discutată anterior, la fel și amenajarea spațiilor. Penultimul capitol este un studiu de caz, Dura Europos. Acest lucru se datorează decorației ce este considerată o producție locală și nu poate fi încadrată cronologic în modelul creat anterior, dar și a templelor unice descoperite aici, precum sinagoga și biserica creștină. Aici nu se observă împărțirea peretelui în 3 zone orizontale și verticale, ci sunt mai degradă

panouri sub forma unor frize decorative. Ultimul capitol este reprezentat de concluziile autorului.

Lucrarea a devenit una dintre cele mai utilizate din acest domeniu și autorul demonstrează că interpretările decorației romane diferă de cele mai multe ori de cele oferite de sursele literare antice. Maniera de decorare a templelor nu diferă de decorația clădirilor cu utilizare domestică. În spusele autorului aceasta semnifică importanța statuilor de cult și a dedicațiilor. Acestea erau elementele centrale ce atrăgeau atenția celor ce participau la ritualurile religioase. Un aspect interesant îl reprezintă numărul crescut de elemente figurative din templele aflate în provincii față de cele din centrul imperiului. Aceasta ar putea fi explicată ori prin starea de conservare a decorației ori reprezintă o dorință a elitelor locale de a ilustra mai bine prezența divinităților în locașurile de cult pentru a fi percepute mai ușor de adoratori.

Unul dintre aspectele importante prezentate în această lucrare este chiar observația autorului referitoare la decorarea anumitor spații. Concluzia acestuia este că nu există un tip de decorație specific care să indice funcționalitatea unui spațiu. Decorația era aleasă de persoana care comanda lucrarea în funcție de preferințele acesteia. Acest lucru este observabil cel mai bine în spațiul privat, dar și în cel public. Nu avem același tip de decorație pentru spații cu funcționalitate asemănătoare. Chiar dacă elementele decorative pictate lipsesc, se poate realiza o comparație cu templele din Colonia Ulpia Sarmizegetusa. Și în acest caz se observă că nu există o decorație a templelor care să indice clar divinitatea venerată în acele spații, cu excepția inscripțiilor, altarelor votive sau a statuilor. Mulurile, elementele de decorație nu indică prezența unei anumite divinități. Totodată, modalitățile de decorare a edificiilor se modifică în timp, la nivelul întregului imperiu, aspect ce poate fi observat și în cadrul *domus*-ului din Colonia Ulpia Sarmizegetusa.

Moormann cataloghează și investighează amănunțit anumite elemente decorative ale templelor utilizând atât sursele literare antice cât și descoperirile arheologice. Autorul compară templele situate în provinciile romane cu cele aflate în interiorul imperiului construite în aceleași perioade de timp pentru a observa asemănările și diferențele dintre ele. Totodată, ține cont de maniera de conservare a decorației și nu trage concluzii fără a menționa și elementele atipice de care ține cont. În cadrul lucrării ilustrația este una de foarte bună calitate ce permite observarea detaliilor, citatele sunt oferite atât în limba în care au fost scrise cât și traduse tocmai pentru a facilita lecturarea textului. Informația este prezentată coerent, exemplele oferite sunt clare. Lucrarea aduce noi informații despre unele dintre picturile murale găsite. Este o analiză nouă, ce deschide ample posibilități de cercetare a templelor din alte provincii și aduce un nou tip de cercetare, un nou set de întrebări despre interpretările anterioare ale templelor, complexelor religioase, atât cele menționate de autor, cât și cele aflate în alte regiuni. Este un demers ce merită studiat și integrat pe cât posibil în studierea decorației templelor. Lucrarea sa propune o nouă interpretare a datelor arheologice privind decorația templelor și invită la un studiu mai amănunțit al aspectului interior al acestora.

BIANCA OLTEANU

Universitatea Babeș- Bolyai